Tatiana BUTNARU
Institutul de Filologie al MECC
(Chişinău)

DE LA TEATRUL FOLCLORIC LA TEATRUL LUMII

From the folkloric theatre to the world theatre

Abstract: This article reveals the scientific concerns of the folklorist Iulian Filip, materialized in the book "Miracolul scenei în arta populară", an extensive study of the folkloric theater, a synthesis of its research activity for more than 40 years. The author has generalized a rich factual material to demonstrate the historical evolution of the species, he has established the scientific parameters for identifying different popular representations, he has revealed the diversity of dramatic themes, the various artistic, scenic and of clothing styles proceedings in the realization of the popular performance. The fundamental aspects of the popular aesthetics are intercepted by "the art of the other's vision", being traced a succession, a consecutive connection between the theater of life on the one hand and the theater of the world on the other, where the creative self of the folklorist Iulian Filip promotes the primordial meanings of the popular spirit.

Keywords: folkloric theater, folkloric species, customs, traditions, usages, magic practices and rituals, popular performances, games with zoomorphic masks.

Rezumat: În articol sunt dezvăluite preocupările ştiinţifice ale folcloristului Iulian Filip, concretizate, în special, în cartea „Miracolul scenei în arta populară"**,** un studiu amplu despre teatrul folcloric, sinteză a activităţii sale de cercetare de peste 40 de ani. Autorul a generalizat un bogat material factologic pentru a demonstra evoluţia istorică a speciei, a stabilit parametrii ştiinţifici la identificarea diferitor reprezentaţii populare, a dezvăluit diversitatea subiectelor dramatice, diferite procedee artistice, scenice, de vestimentaţie în realizarea spectacolului popular. Aspectele fundamentale ale esteticii populare sunt interceptate prin „arta vederii celuilalt", fiind trasată o succesiune, o legătură consecutivă între teatrul vieţii pe de o parte sau teatrul lumii unde sinele creator al folcloristului Iulian Filip se află în promovarea sensurilor primordiale ale spiritului popular.

Cuvinte-cheie: Teatrul folcloric, speciile folclorice, datini, tradiţii, obiceiuri, practici şi acţiuni ritualice, magice, reprezentaţii populare, jocuri cu măşti zoomorfe.

Cartea „Miracolul scenei în arta populară" de Iulian Filip se înscrie în mod firesc în contextul preocupărilor sale ştiinţifice de ultimă oră. Este un studiu amplu despre ceremonialul teatrului folcloric raportat la diferite niveluri şi etape de dezvoltare istorică.

BDD-A28168 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:58:50 UTC)

Se are în vedere afirmarea elementului dramatic în tradiţia autohtonă şi, pe această cale, se instituie nişte principii estetice de sintetizare a unui bogat material factologic, pentru a demonstra evoluţia istorică a speciei „de la elemente disparate – la conglomerat, de la conglomerat – la structuri organizate” [1, p.30].

Receptat drept o „enciclopedie nescrisă a vieţii poporului” [2, p.158], teatrul popular se manifestă prin nişte trăsături tipologice individualizatoare, constituind o imagine a vieţii spirituale de epocă, fiind expresia trăirilor, aspiraţiilor populare condensate în tezaurul folcloric al românilor. Iulian Filip a stabilit parametrii ştiinţifici la identificarea speciilor folclorice din teatrul popular, precum şi circulaţia diferitor reprezentaţii: Capra, Căluţul, Ursul, Irodul, Gruia lui Novac, Ceata lui Bujor, diferite variante de Mălănci. Pentru a demonstra complexitatea speciilor din teatrul popular, caracterul lor sincretic, autorul a evidenţiat tipurile evolutive de reprezentanţii şi resorturile variabilităţii subiectelor dramatice, precum şi diversitatea procedeelor poetice, dramatice, scenice, vestimentare, coregrafice în realizarea spectacolului popular, toate acestea fiind orientate „în ordinea apariţiei/naşterii în timp, creşterii materialului poetic” [3, p.8]. Într-un fel oarecare, autorul este „obsedat” de materialul factologic deosebit de bogat, sunt nuanţate mai multe datini, tradiţii, obiceiuri legate de anumite practici şi acţiuni ritualice, magice ale reprezentaţiilor populare, „jocuri cu măşti zoomorfe, alaiurile (fără subiecte rotunjite, piese cu subiecte rotunjite)”, toate acestea luate împreună determină un mediu folcloric specific, unde „variabilitatea materiei în timp şi spaţiu”, se manifestă sub jocul antinomic de măşti, exprimând nişte pledoarii pentru omenie, bunătate, datina strămoşească. Deosebirile ce s-au cristalizat între diferite specii ale teatrului popular sunt determinate de condiţiile istorice, care au favorizat apariţia şi evoluţia acestora, particularităţile artistice şi criteriul estetic în vederea aprofundării, valorificării anumitor aspecte ale realităţii curente, cu deschidere spre multiple dimensiuni ontologice şi existenţiale. Este vorba de nişte secvenţe de viaţă patriarhală unde este conturată o atmosferă etnologică specifică, un univers de stări, trăiri interioare, situaţii de viaţă marcate de resorturi magice. Conceptualizarea mitică orientează cititorul spre nişte forme primare de totem de o pronunţată alură alegorică. În această ordine de idei, măştile populare se impun drept arhetipuri mitice, care au o funcţie de mediere în descrierea caracterologiei folclorice, devinind simboluri antropomorfe ale fertilităţii şi fecundaţiei, exprimând jubilaţia sufletească a omului, izvorâtă din imboldul revelator al îndeletnicirilor zilnice, ceea ce face din viaţa lui o continuă sărbătoare.

Toposurile folclorice omniprezente în cartea „Miracolul scenei populare” se manifestă printr-o orientare conceptuală, etică, estetică, gnoseologică şi capătă un caracter sincretic. Atmosfera fabuloasă rezultă din necesitatea de a explica semnificaţia magică a arhetipurilor mitice, a le raporta la fenomenele sociale din realitatea curentă. Ursul este considerat un strămoş al universului, iar prezenţa acestuia în diferite scenete folclorice capătă analogie cu anumite semnificaţii din cultul lui Zamolxe, exprimă puterea primară a stihiilor naturii, reînvierea ciclului calendaristic, este „întruchiparea divinităţii naturii, care moare şi renaşte în fiecare an” [4, p. 195].

BDD-A28168 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:58:50 UTC)

Un dinamism relevant, dar în acelaşi timp şi o alură comică specifică poartă textele unde transpare jocul Caprei, un simbol zoomorf interpretat în funcţie de caracterul său arhetipal. Din lectura cărţii rezultă că este figura cea mai controversată în teatrul popular, ,,dintre toate animalele capra e cea mai aproape de diavol, el apare sub înfăţişarea ei", pe de altă parte însă capra prefigurează ,,întruchiparea mamei primordiale care cu laptele ei hrăneşte pe zei...",ea transpare drept ,,un daimon al fertilităţii" [4, p.27] omniprezent în majoritatea riturilor agrare. Mortea şi reînvierea Cerbului este prezentată printr-o viziune mai succintă, dar la fel de convingătoare. Întrucât în unele studii folcloristice Cerbul este considerat ,,întruparea pământească a soarelui personificat ca zeu în mersul lui prin zodiac" [5, p.37-38], animalul-mască semnifică energiile vitale ale naturii, este ,,imaginea forţei generatoare de viaţă a zeităţii care asigură fertilitatea naturii" [6, p.127]. Rosturile cosmogonice şi telurice ale acestor arhetipuri mitice îşi găseşte expresie, după sugestia autorului, în conformitate cu tradiţiile agrare ale băştinaşilor, fiind legate ,,de ritualul primei brazde de aşteptarea meilor, de întoarcerea cocostârcilor", într-un cuvânt este vorba de datini, tradiţii, obiceiuri ,,foarte multe superstiţii şi precepte, respectarea cărora avea menirea să sporească fertilitatea pământului şi fecunditatea omului şi a ajutoarelor sale" [1, p.13]. Prin urmare, avem de-a face cu nişte simboluri antropomorfe ale fertilităţii şi fecundităţii, ele exprimă nişte spirite protectoare ale cosmosului teluric, dar în acelaşi timp mai redau jubilaţia sufletească a omului, izvorâtă din imboldul revelator al îndeletnicirilor zilnice. Ideea de întregire mitică a universului ţărănesc se realizează prin prisma unor categorii simbolice deposedate de alura lor sacrală, dar alimentate de o irezistibilă sete de viaţă, de primire lăuntrică, care în esenţă semnifică bucuria de a trăi, a iubi, a crea. Reprezentaţiile de capre, cerbi, urşi, căluţi din reprezentările teatrale descrise în cartea lui Iulian Filip denotă prezenţa unor conglomerate cu trăsături tipologice individualizatoare, unde pe calea analogiei se face o incursiune spre ,,originea vânătorească " [7, p.114-115] a secvenţelor şi situaţiilor de viaţă descrisă. Or, după sugestia unor folclorişti, aşa ,,cum din motivul acesta păstoresc s-a născut aspectul plugăresc, tot astfel motivul păstoresc a fost precedat de o viziune vânătorească" [7, p. 114-115]. Tranziţia acestor motive se manifestă prin corelarea formelor de viaţă din mediul patriarhal concretizate în speciile teatrului folcloric şi, în acelaşi timp, de modalităţile de diferenţiere tipologică omniprezentă în creativitatea populară. Imaginile şi detaliile artistice reproduse capătă o coloratură specifică şi au menirea de a aprofunda nişte forme primare de totem, unde eroii se regăsesc prin semnele mitologice reprezentate de măştile populare. Modelul mitic al iniţierii justifică în plan ontologic determinările etnologice la început de an. Iniţierea în actele ritualice fundamentale are loc prin suprapunerea diferitor niveluri de percepţie mitico-folclorică şi se realizează în măsura în care gândirea populară le desacralizează pentru a le amplasa în nişte situaţii concrete de viaţă. Ideea de întregire mitică se suprapune unor rosturi existenţiale de alternativă, fiind precedate de acţiuni magice pentru a ,,dinamiza" şi a menţine în continuare energiile primare ale universului, rezultă din necesitatea de a explica originea lucrurilor şi fenomenelor din realitatea curentă, de a aprofunda anumite resorturi din sfera arhetipală şi a explica ritmurile primare ale existenţei, a dezvălui dialectica binelui şi a răului universal.

BDD-A28168 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:58:50 UTC)

Conţinutul lucrării are o orientare bine definită, iar circulaţia subiectelor dramatice sunt aprofundate de diferite niveluri şi etape de dezvoltare etnologică. Caracterele tipologice ale personajelor sunt privite în corelaţie cu dimensiunile, aspectele tematice ale reprezentaţiilor scenice aflate în circulaţie, cu plasticitatea imaginii folclorice. Or, dinamica interferenţei diferitor subiecte folclorice din arsenalul teatrului popular îşi găseşte exteriorizare în corelaţie cu reprezentările şi particularităţile estetice specifice ale caracterologiei populare, în funcţie de anumite grupări de teme şi motive, mişcări de personaje din straturile arhaice de provenienţă mitică. Este vorba de un context etnocultural specific, unde s-au constituit nişte formule generalizatoare de exteriorizare a celor mai diverse manifestări ale imaginaţiei populare, în vederea circulaţiei subiectelor dramatice, în conformitate cu mediile folclorice şi reprezentările despre viaţă ale geniului popular. Cercetătorul evaluează fenomenul teatrului popular în corelaţie cu codul etic şi estetic al poporului, poziţia sa înţeleaptă faţă de esenţele primordiale ale vieţii, faţă de muncile agricole şi fertilizarea universului ţărănesc, în legătură cu ciclicitatea fenomenelor din natură şi realitatea socială cu anumite imbolduri de iniţiere mitico-ritualică convertite în plăsmuiri ale imaginaţiei populare. Preocupat de aspectele fundamentale ale esteticii populare, Iulian Filip face referinţă în cartea sa şi la ,,resursele cuvântului artistic [1, p. 128], autorul sintetizează un bogat arsenal de reprezentări teatrale cu orientare spre contemporaneitate, sunt analizate imagini, tehnici narative, procedee compoziţionale cu o anumită sferă de viabilitate în timp şi spaţiu, pentru a se încadra într-un sistem de valori veritabile, în felul acesta demonstrând responsabilitatea faţă de cuvântul scris, perspicacitatea în estimarea fenomenelor etnologice. Or, de la ,,poetica sincretică a teatrului popular autorul cărţii Iulian Filip ajunge la portretizări şi mişcări de personaje [1, p. 148], care luate toate împreună se vor manifesta prin arta vederii celuilalt", fiind trasată o succesiune, o legătură consecutivă între teatrul vieţii, pe de o parte, sau ,,teatrul lumii" unde sinele creator al folcloristului Iulian Filip se află în ,,starea de veghe" [1, p. 169], în promovarea sensurilor primordiale ale spiritului popular. ,,Arta vederii altuia", îi permite autorului să depăşească convenţionalismul arbitrar în cercetarea spectacolului folcloric, ajungând în felul acesta în ,,centrul axiologic" al unei ,,estetici diferenţiate, pentru a menţine şi a perpetua ,,o matrice stilistică" constituită de secole, a depista în contextul teatrului popular un domeniu viabil de iniţiere artistică. De subliniat, în studiul său, Iulian Filip depăşeşte sfera preocupărilor sale de cercetare din contextul teatrului folcloric şi face o legătură nemijlocită cu realitatea actuală, se manifestă în cadrul unor dialoguri primordiale despre viabilitatea elementului teatral omniprezent la manifestări şi reprezentaţii de amploare, în organizarea cărora este implicat nemijlocit. Această ,,imagine superteatrală" îl determină să vină cu o iniţiere estetică pentru cititorul de toate vârstele, pornind de la ,,teatrele şcolăreşti şi cetele de teatru popular, pe diferite drumuri curg, în alaiuri spre Teatrul Lumii. Şi nimic mai frumos în fruntea acestor alaiuri decât steagurile înălţate şi purtate de cetele flăcăilor, întruniţi în diferite teatre ambulante cu reprezentaţii axate pe principii de solidaritate şi cinstire a unor pretexte calendarice cu patroni spirituali (mitici) de venerabilă autenticitate" [1, p. 176].

BDD-A28168 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:58:50 UTC)

Lucrarea „Miracolul scenei în arta populară” este o traiectorie spirituală parcursă de Iulian Filip de la teatrul folcloric spre „ theatrum mundis”, ca „să ajungă unde o visez – la lumea care o aşteaptă” [1, p. 182], iar de acolo să revină prin subtilitatea gândului poetic. Legătura dintre teatru şi poezie se manifestă în permanenţă în preocupările de cercetare ulterioare ale folcloristului Iulian Filip, iar cartea „Miracolul scenei în arta populară” prezintă mai degrabă confesiunile interioare ale unui poet despre viabilitatea elementului folcloric în arta scenică populară. Or, în ipostaza sa de „potenţial interpret” al reprezentaţiilor populare, semnatarul cărţii şi-a asumat responsabilitatea de a demonstra viabilitatea unui amplu fenomen artistic în vederea promovării şi menţinerii valorilor general-umane cu durată sigură în timp.

Referinţe bibliografice

1. I. Filip. *Miracolul scenei în arta populară*. Chişinău, Editura Profesional Service, 2011.
2. M. Pop. *Folclor românesc. Texte şi interpretări* . Bucureşti, Editura Grai şi suflet, 1998.
3. Gr. Botezatu, A. Hâncu. *Ce este cântecul bătrânesc. Cântece bătrâneşti ale românilor. Cântece istorice.* Bucureşti-Chişinău, Litera Internaţional şi Grupul Editorial Litera, 2003.
4. I. Evseev. *Dicţionar de simboluri şi arhetipuri literare*. Timişoara, Amarcord, 1999.
5. D. Olănescu. *Teatrul la români*. Bucureşti, Editura Eminescu, 1981.
6. M. Coman. *Izvoare mitice*. Bucureşti, Cartea Românească, 1980.
7. D. Caracostea, O. Bârlea. *Problemele tipologiei folclorice*. Bucureşti, Editura Minerva, 1971.

BDD-A28168 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:58:50 UTC)